

Fèlix Cucurull: llengua i literatura

IMMA ALBÓ

Fèlix Cucurull

El propassat 4 de febrer es va commemorar el desè aniversari de la mort del poeta, novel·lista, periodista, traductor, professor, historiador i polític Fèlix Cucurull. Va ser un intel·lectual de dedicacions diverses, però avui i ací en volem destacar dues: la del creador literari i la de l'activista de la llengua.

La seva vocació literària començà quan tenia catorze anys, amb els bons consells que li va donar el mestre Joaquim Ruyra, que l'encoratjà a publicar alguns poemes gràcies als quals guanyà un accèssit en uns Jocs Florals organitzats per l'Ateneu Arenyenc, on van ser

premiats Ferran de Pol i Salvador Espriu, que amb el pas del temps serien bons amics seus. A setze i disset anys es trasllada a un institut de segon ensenyament a Mataró, on coneix Esteve Albert; de resultes d'aquesta amistat comença a col·laborar en el *Diari de Mataró*, on, a més de moltes notícies de caràcter local, trobem vuit composicions poètiques seves. A Mataró es convoquen els Jocs Florals i hi guanya dues Flors Naturals (1935), amb els poemes *Glòria* i *Flor d'argent*; i encara, el *Conte d'assumpte simplíssim* i *Prosa literària*. Alhora funda i dirigeix la revista escolar ISEM (Institut Segon Ensenyament de Mataró), on apareixen els seus poemes primerencs: el 6 d'abril de 1936, *Nits de soledat* (poema premiat amb la Flor Natural en els II Jocs Florals de Mataró); el 9 d'abril, *Processó del Divendres Sant* (poesia premiada en els Jocs Florals escolars de Barcelona); el 16 d'abril, *Viuré del teu record* (poesia premiada amb el primer accèssit a la Flor Natural en els II Jocs Florals de Mataró); el 17 d'abril, *Cançons marineres*; el 7 de maig, *Maria Teresa*; el 31 de maig, *Bandera d'esperances immarcescibles*, i el 9 de juliol, *Dos poemes*. El març de 1936, en el número 4 d'aquesta mateixa publicació, hi trobem *Tres poemes*.

El primer llibre de poesia, *A mig camí del seny* (1946), publicat per l'editorial Mediterrània, el va prologar Agustí Esclasans, el qual considerava Cucurull com el millor poeta jove català d'aquells moments. Hi són recollits part dels seus poemes d'adolescència. Surt sense peu d'impremta, ja que la repressió franquista impedia la publicació de llibres en català i no s'hi posava fins més endavant, quan el perill de censura havia passat. Se'n van fer dues edicions. Es tracta d'un recull de 45 poesies, la majoria datades, que s'agrupen en dos apartats: *Eufòria* i *Poemes de joventut*.

El segon llibre, *Vida terrena* (1948), de l'editorial Arca de Barcelona, en la seva col·lecció «Torrell de Reus», surt amb *Pòrtic* poètic de Josep M. López-

Picó. El títol correspon al principal i llarg poema –484 versos– que conté el llibre i es complementa amb *Altres poemes*, una sèrie de dotze composicions. Ambdós llibres de poemes, però, foren repudiats públicament pel seu autor quan, en 1966, amb el mateix títol del seu segon llibre, va publicar a Lisboa un volum que no hi tenia res a veure. La nova *Vida terrena* aparegué a Lisboa l'any 1966, per Editora Ulisseia, traduïda per António de Macedo, arquitecte, filòsof, crític literari, autor teatral, director cinematogràfic; aplegava la versió bilingüe, catalano-portuguesa, dels tres llibres següents de Cucurull: *Els altres mons*, editat per primera vegada a Barcelona en 1952, on l'autor s'interroga sobre l'existència d'altres mons habitats; *El temps que se'n escapa*, que havia sortit a Palma de Mallorca en 1959, publicada per l'editorial La Font de les Tortugues, i *Ara no us ho puc dir*, fins llavors globalment inèdit. D'aquesta obra se'n va fer una segona edició l'any 1977, en el marc de la col·lecció de poesia «Els llibres de l'Óssa Menor» de l'editorial Proa, que conté un pròleg del mateix autor.

Fèlix Cucurull fou anomenat per António de Macedo un *poeta da libertação*. Poeta de la llibertat, que és qui cerca una vida encara no viscuda. Les novel·les reflecteixen també aquest anhel. Copio un paràgraf de Macedo: *As obras em prosa deste autor constituem uma descrição ascendente daquele fundo de anti-libertação de onde se destaca un necessário ansejo de plenitude*.

La relació amical i literària amb els escriptors portuguesos i brasilers es refermà amb el temps i fou molt intensa durant tota la seva vida. Fou l'ambaixador intel·lectual de Catalunya a Portugal. Cucurull és objecte d'una gran atenció portuguesa i brasilera. Col·labora en diverses publicacions portugueses, pronuncia nombroses conferències a Lisboa i altres poblacions i tradueix poesia i narrativa portuguesa al català. Cucurull resideix a Portugal, becat per la Fundació Gulbenkian en-

Imma Albó, Joaquim Ferrer, Fèlix Cucurull i Isabel-Clara Simó

tre els anys 1963 i 1965, i hi continuarà la relació més endavant. Durant la Revolució dels Clavells (1974) serà objecte dels més alts honors oficials i acadèmics. La seva obra es difongué també en altres llengües: francès, occità, italià, espanyol, alemany, txec, croat, ucraïnès i búlgar.

La nova *Vida terrena* que va escriure fou presentada per una de les personalitats més rellevants de la literatura portuguesa, Carlos de Oliveira (1921-1981), poeta brasiler i novel·lista excepcional, traduït a diversos idiomes i estudiat en diferents països.

L'any 1953 se li adjudica, a Caracas (Veneçuela), el premi de poesia Joaquim Folguera, per la publicació de *Els altres mons*, que el jurat va considerar el millor llibre de poemes publicat durant els dos anys anteriors. Rep per aquest motiu una carta de Salvador Espriu felicitant-lo per aquest premi. Altres cartes de felicitació són degudes a Antoni Ribera i Jordà, Màrius Lleget, Miquel Dolç, Agustí Escasans, Rafael Tasis, Manuel de Seabra, Josep M. López Picó, Vicente Aleixandre, Montserrat Vayreda, Joan Triadú, Tomàs Roig i Llop, entre altres.

Després d'aquesta *Vida terrena*, Cucurull no edita cap més llibre de poesia. Només uns pocs poemes editats en revistes donen fe de la seva no renúncia a la passió de *crear*. L'inventari

de totes aquestes composicions, una vintena en total, les trobareu en el meu llibre *Fèlix Cucurull. La lluita per l'autenticitat*, obra editada per La Llar del Llibre l'any 1987 i que consta de 435 pàgines de recull de dades biogràfiques i bibliogràfiques, a més d'una sèrie d'entrevistes. L'estudi de la seva poesia es deu, en gran part, a la ploma de Jordi Albertí i Oriol, que ha analitzat amb deteniment i profunditat els cinc llibres de poesia amb uns magnífics articles apareguts dins la *Revista de Catalunya*, en breus intervals entre el juliol-agost del 2004 (197) i el febrer del 2005 (203).

Tota la poesia de Cucurull és d'arrel simbolista i enllaça amb la seva narrativa, que queda reflectida en el tractament d'un univers tens, angoixant, psicològic, on es barregen elements visionaris juntament amb altres de reals i existencialistes propis de les convulsions polítiques que hagueren d'afrontar els escriptors d'aquell temps. Novel·les i contes tenen aquest neguit existencial i la preocupació ètica que cal situar en conjunt com a cronològicament posteriors a la poesia. L'home, debatent-se sempre entre el fatalisme i la llibertat, és el protagonista d'aquesta narrativa, no oblidant, però, l'esperança i el gaudi per a admirar sobretot el firmament, el més enllà i anant a la recerca d'ell mateix i dels

altres; és una narrativa que va des de *L'últim combat* (1954) fins a *El desert* (1975), passant per altres novel·les com *Només el miratge* (1956), *A les 21.13* (1956) *La pregunta i l'atzar* (1959) i *El silenci i la por* (1962).

En 1957 apareix a Lisboa, en versió portuguesa de Manuel de Seabra, la primera traducció de la seva obra *O último combate* (*L'últim combat*), amb el tema de la guerra civil de rerefons. Després es van traduint les altres obres. António de Macedo dedica a l'obra de Cucurull un important assaig: *A mulher e o tempo na obra de Fèlix Cucurull* (Lisboa), i més endavant: *Da essência da libertação. Ensaio antropológico a partir da poesia de Fèlix Cucurull* (1960). Obra reeditada recentment a Lisboa.

La seva obra d'assaig i d'investigació, lúcida i continguda, versa sobre temes polítics i socials: *Orígens i evolució del federalisme català; Consciència nacional i alliberament; Catalunya, nació sotmesa; i Dos pobles ibèrics*, sobre les relacions entre Catalunya i Portugal. La seva obra més important és *Panoràmica del nacionalisme català* –en sis volums–, editada a París, la qual ofereix una exhaustiva recopilació documental de l'activitat política a Catalunya des del segle XIV fins a 1936, que evidencia la voluntat nacional del poble català a través de la història. Altres treballs seus es recullen

a través de la seva extensa contribució en el volum XI de la *Història de Catalunya*, dirigida per Jaume Sobrequés (1982), reedició actualitzada i completada de la *Història nacional de Catalunya*, de Rovira i Virgili; *Les reivindicacions nacionals catalanes al Principat (1835-1868)*; *Josep Narcís Roca i Ferreras i la seva proposta de catalanisme popular i democràtic* (1988) i *L'autodeterminació de Catalunya* (1992).

Com a activista per la llengua i la cultura l'hem de començar a resseguir a partir dels anys quaranta, quan s'organitzen petits nuclis de resistència cultural en reunions clandestines en les rebotigues d'artistes i escriptors, com les de Josep Iglésies, del passatge Permanyer, número 17, o amb altres tertúlies o tribunes literàries com les que organitzava Antoni Ribera, Centre Lectura de Reus per a llegir-hi poemes propis o d'altri, com les que havien fet Maria Aurèlia Capmany, Joan Triadú, Ros i Artigas, Octavi Salton, Carles Riba, Jordi Cots, etc.

També alguns escriptors comencen a enviar als amics *christmas* o nadalles amb un poema. Era una manera de comunicar-se en un desert de tribunes catalanes. En Cucurull en rep de Carles Riba i Clementina Arderiu, d'Elisard Sala, de Josep M. de Casacuberta, de Vicente Aleixandre, d'Albert Manent, de Manuel de Pedrolo, de Josep M. Benet i d'un llarg etcètera.

Funda el premi de la Lletra d'Or, del qual jurat serà membre fins a 1969. Tinguem en compte que aquest premi s'atorgà a personalitats tan destacades com Salvador Espriu, Josep Pla, Josep Carner, Ramon d'Abadal, Clementina Arderiu, Josep Vicenç Foix, Joan Oliver (Pere Quart), Joan Fuster, Josep Benet, Jordi Rubió i Balaguer, Manuel de Pedrolo, Gabriel Ferrater, Maurici Serrahima, Joan Vinyoli, Vicent Andrés Estellés, Mercè Rodoreda, Miquel Martí i Pol, Pere Gimferrer, Pere Calders, Miquel Batllori, Marià Manent, etc.

En 1957 comença a col·laborar amb *Ponent*, de Mallorca, on continuarà fins a 1976. Dirigeix el Centre d'Estudis Friedendorff, de Barcelona, des d'on desplegarà una intensa i àmplia activitat cultural. Inicia la col·laboració amb *Serra d'Or* en 1961, que es perllongarà fins a 1986, i, entre altres activitats, crea i impulsa el Premi internacional de novel·la Ateneu Aren-

yenc (1960). Fou jurat de molts altres premis, com el Víctor Català (1974) i els Jocs Florals de la Llengua Catalana de l'exili (1972, 1974, 1976 i 1977), fet pel qual fou fortament multat i li fou retirat el passaport, juntament amb altres destacats intel·lectuals (1972).

En el III Certamen Literari de Calella (1972), a la sala d'actes de l'Orfeo Calellenc, organitzat per la Cooperativa Obrera de Consum (L'Amistat), va pronunciar un parlament sobre *La llengua catalana, els mecanismes mentals i la*

Escriure en català no és una qüestió de sinceritat, sinó d'autenticitat. L'idioma resulta bàsic per al pensament. Puc pensar en castellà, en portuguès, o en francès, i quan ho faig, no tradueixo pas del català; però aquest pensament resta empobrit perquè no tinc la clau del sistema lingüístic. Escric en català per dues raons. d'una manera natural, perquè es tracta de la llengua de les meves vivències, i per un fet d'ordre polític, amb intenció de justícia, perquè el català està en inferioritat de condicions enfront del castellà. I si no s'utilitza el català, seràs català com a individu però no com a escriptor. És clar que la finalitat no és la llengua en ella mateixa. La meua finalitat humana més profunda rau a expressar-me, i del llenguatge me'n serveixo de la millor forma que jo sé. No pretenc, doncs, de realitzar proves lingüístiques, sinó de comunicar-me, de testimoniar sobretot les dificultats que pateix l'home dins la societat, i escrivint-ho amb claredat, nitidesa, força i veritat.

societat, que després publicà i tingué una gran repercussió social. Hi diu:

I perquè captem totalment els seus conceptes sobre l'idioma, conclou que no hem de renunciar de cap manera al dret de la llengua, perquè «ens quedarem reduïts a una mediocritat perpètua». Aquest parlament ocasionà que Cucurull hagués de comparèixer davant el jutge.

També cal esmentar les seves intervencions decisives per al reconeixement de la personalitat cultural catalana fetes en el congrés de la COMES (Comunitat Europea d'Escriptors) de Roma (1965), en el Primer Encontro Peninsular de Poesia de Lisboa (1983, la denominació originària del qual, Encontro Luso-Espanhol, aconseguí de fer canviar) i en el Simposi d'Escriptors

Ibèrics de Troia, Portugal (1984), l'acte de clausura del qual fou presidit per Eanes, president de la República Portuguesa. Cucurull va demanar que el català, el gallec i el basc tinguessin els mateixos drets que se sol·licitaren per al castellà i el portuguès.

Poden comptar-se a desenes els escriptors portuguesos que ell ha traduït al català i que ha estudiat i biografat per a la *Gran Enciclopedia Universal Espasa-Calpe de Barcelona*, *Gran Enciclopèdia Salvat*, *Grande Dicionário da Literatura Portuguesa*, retratant-los amb una exactitud de trets sorprenent.

En 1976, amb la publicació del diari *Avui*, Cucurull hi va escriure també molts articles de caire literari i reivindicatiu, com el que va redactar sobre l'article de *Els Marges* «Una nació sense Estat, un poble sense llengua?». I encara cal esmentar la seva participació en el Primer Congrés de Cultura Catalana (1977) dins l'àmbit de Projecció Exterior i en el Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986), sobre la situació de la traducció del portuguès al català.

Intervingué encara en diversos debats i col·loquis, entre altres els del Club Arnau de Vilanova.

Participà, no cal dir-ho, activament en moltes de les actuacions de la Crida a la Solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes, entre 1981 i 1990. Formà part de la Comissió que, a París, davant la Unesco, es reuní per lliurar un manifest a favor del reconeixement de les nacions sense Estat. Presidí, juntament amb J.V. Foix, i hi van fer tots dos ús de la paraula, l'Assemblea Popular de la Crida, a l'Aula Magna de la Universitat Central, a favor del català, llengua pròpia i única de la nació catalana. ◆

